

## ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Мошак О. В.

У статті досліджуються проблемні аспекти становлення локальної демократії в Україні, взаємозв'язок цього процесу з ефективністю нормативно-правового регулювання участі громадян в діяльності місцевого самоврядування. Визначаються особливості співвідношення понять “локальна демократія” та “місцеве самоврядування”, роль принципу субсидіарності у розвитку політичної активності й соціальної самоідентифікації громадян, їхньому залученні в процес самоврядування. Особливу увагу приділено таким інститутам місцевого самоврядування, як органи самоорганізації населення, місцеві ініціативи та місцеві референдуми. Ці інститути розглядаються як особливі форми волевиявлення членів територіальної громади, в яких поєднується демократичний потенціал та здатність спільноти до самоорганізації. На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів робиться висновок про недосконалість чинного законодавства у цій сфері та пропонуються шляхи подальшого вдосконалення правових механізмів залучення громадян до місцевого самоврядування.

**Ключові слова:** локальна демократія, місцеве самоврядування, принцип субсидіарності, органи самоорганізації населення, місцеві ініціативи, місцеві референдуми.

В статье исследуются проблемные аспекты становления локальной демократии в Украине, взаимосвязь этого процесса с эффективностью нормативно-правового регулирования участия граждан в деятельности местного самоуправления. Определяются особенности соотношения понятий “локальная демократия” и “местное самоуправление”, роль принципа субсидиарности в развитии политической активности и социальной самоидентификации граждан, их вовлечении в процесс самоуправления. Особое внимание уделено таким институтам местного самоуправления, как органы самоорганизации населения, местные инициативы и местные референдумы. Эти институты рассматриваются как особые формы волеизъявления членов территориальной общины, в которых сочетается демократический потенциал и способность общества к самоорганизации. На основании анализа действующих нормативно-правовых актов делается вывод о несовершенстве действующего законодательства в этой сфере и предлагаются пути дальнейшего совершенствования механизмов привлечения граждан к местному самоуправлению.

**Ключевые слова:** локальная демократия, местное самоуправление, принцип субсидиарности, органы самоорганизации населения, местные инициативы, местные референдумы.

The article investigates the problematic aspects of the formation of local democracy in Ukraine, the relationship of this process with the efficiency of legal regulation of citizens' participation in local government. Determine

the ratio of the concepts of “local democracy” and “local government”, the role of the principle of subsidiarity in the development of the political activity and social self-identification of citizens and their involvement in the government process. Particular attention is paid to institutions of local government, as organs of popular self-organization, local initiatives and local referendum. These institutions are considered as special forms of expression of members of the territorial communities that combine democratic potential and the ability to self-organization of society. Based on an analysis of existing legal acts conclusion about the imperfection of the current legislation in this area and suggests ways to further improve the involvement of citizens in local governance mechanisms.

**Key words:** local democracy, local government, the principle of subsidiarity, local initiatives, local referendums.

Перебіг процесу децентралізації публічної влади в нашій країні в черговий раз засвідчив гостроту проблеми залучення громадян України до вирішення питань місцевого значення. В контексті задекларованих Президентом і Урядом намірів щодо передачі значних повноважень органам місцевого самоврядування субрегіонального та локального рівнів, особливу занепокоєність експертної спільноти та громадськості викликає закритий характер широко представлених в органах місцевого самоврядування регіональних еліт, кланова боротьба між ними за бажаний обсяг повноважень та отримання значної ресурсної бази. Крім цього, незважаючи на те, що останні роки позначилися зростанням як чисельності, так і активності громадських організацій у різних регіонах України, тим не менше, їхній вплив на місцеві органи публічної влади залишається досить символічним, а участь громадян у вирішенні питань місцевого значення незначною. Все це у поєднанні з послабленням державного контролю за реалізацією наданих повноважень створює потенційну загрозу перетворення окремих територіальних одиниць на удільні князівства зі слабкими інститутами громадянського суспільства та нерозвиненістю громадського сектору в цілому.

Разом з тим, як демонструє досвід розвинених європейських країн, очікуваний суспільний ефект від перебудови політико-управлінських відносин на засадах децентралізації багато в чому залежить саме від розвиненості та дієвості інститутів локальної демократії, здатних зменшити негативні наслідки існуючої системи представництва, забезпечити конкурентне поєднання прямої та представницької форм участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Однієї із найважливіших умов розвитку локальної демократії є існування дієвого нормативно-правового механізму, здатного забезпечити можливість практичної реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні.

Слід зазначити, що питання становлення місцевого самоврядування та локальної демократії в Україні привертають значну увагу вітчизняних фахівців різних

галузей державознавства. Правова проблематика функціонування цих інститутів знайшла своє відображення в працях М.О. Баймуратова, А.В. Батанова, В.М. Кампа, В.Ф. Погорілка, О. С. Орловського Н.А. Пухтинського, В. Л. Федоренка та інших вчених. До дослідження різноманітних аспектів політичної участі громадян у процесах становлення локальної демократії зверталися вітчизняні політологи С.П. Була, М.О. Лендєл, Т.В. Панченко, В.В. Толкованов, фахівці у галузі державного управління І. О. Дробот, В. С. Куйбіда. Однак, попри вагомість наукових здобутків у цій сфері, актуальними залишаються дослідження впливу розвитку локальної демократії на ефективність діяльності місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні, а також виявлення дієвих механізмів забезпечення участі громадян у цьому процесі.

Виходячи з вищенаведеного, метою даної статті є визначення актуальних напрямків підвищення ефективності правових механізмів залучення громадян до місцевого самоврядування та становлення локальної демократії в Україні.

У вітчизняному науковому дискурсі поняття “локальна демократія” найчастіше розуміється як “один із способів організації місцевого самоврядування, коли територіальна громада наділена автономією для задоволення своїх інтересів, опираючись на демократичні цінності, використовує демократичні механізми, долучається до процесу ухвалення рішень, поширює інструменти прямої демократії” [1, с.7]. Практика локальної демократії забезпечується принципом субсидіарності, який в Україні часто розуміють досить обмежено, згадуючи про нього лише в контексті передачі повноважень від органів державної влади до органів місцевого самоврядування. Однак сутність принципу субсидіарності полягає в переході державних функцій як на регіональний та місцевий рівень управління, так і на рівень суспільних інститутів - громадських організацій, різного роду “груп інтересів”. Створена на цій основі нова концепція субсидіарного управління сприяє інтенсивній організації центрів політичної активності та соціальної самоідентифікації, включенню громадян в процес самоврядування. Як зазначає вітчизняна дослідниця Т. Панченко, саме “місцеве самоврядування постає як важливіша сфера застосування принципу субсидіарності, який не лише визначає компетенцію органів місцевого самоврядування, але й відкриває простір для громадських ініціатив на місцевому рівні, адже місцеве самоврядування найбільше наближено до населення, зачіпає інтереси кожної людини та вирішує більшість її насущних проблем [2, с.64]. Таким чином, принцип субсидіарності пов’язує між собою місцеве самоврядування та локальну демократію, яку, за слушним твердженням вітчизняної дослідниці С.П. Булої, можна розглядати як політичне середовище, у якому функціонує місцеве самоврядування [1, с.9]

В місцевому самоврядуванні знаходять своє відображення та продовження самоорганізаційний та демократичний аспекти субсидіарності. Вони проявляються, зокрема, в діяльності органів самоорганізації населення, які поєднують у собі риси як органу публічної влади, так і громадської організації [3, с.146]. На думку І.Дробота, самоорганізація населення є основою самоврядування, що завдяки процесам самонародження сприяє виникненню його як форми співіснування, процесам самозбереження - функціонуванню його як організаційно структурованого інституту в державно-владних відносинах і процесам

саморозвитку - удосконаленню системи до стану самодостатності [4, с.228]

Створення органів самоорганізації населення гарантується Конституцією України, Законами “Про місцеве самоврядування в Україні” та “Про органи самоорганізації населення”, а до їх основних завдань відноситься створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції України і законів України, задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг, участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм [5]. Для реалізації цих завдань вітчизняне законодавство гарантує органам самоорганізації фінансову та організаційну самостійність, яка передбачає, зокрема, їхнє право самостійно використовувати свої фінансові ресурси на цілі, визначені в рішеннях відповідної місцевої ради, а також заборону органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам втручатися в діяльність органу самоорганізації населення, крім випадків, передбачених законом.

Українське законодавство передбачає їхнє створення за територіальною ознакою, тобто у формі органів самоорганізації населених пунктів, районів у містах, будинкових, вуличних, квартальних комітетів, а також комітетів мікрорайонів. Діяльність цих органів є яскравим проявом дії субсидіарного механізму розподілу компетенції між соціальними утвореннями різних рівнів, оскільки вони наділяються повноваженнями у тих питаннях, що можуть бути успішно вирішені самим населенням. Проте, як засвідчує вітчизняна практика, можливості органів самоорганізації використовуються населенням дуже мало. Навіть у великих містах, які традиційно відрізняються вищим рівнем громадянської активності, темпи створення, а, головне, ефективність їхньої діяльності є значно нижчими від існуючих потреб, пов’язаних з підвищення якості життя мешканців цих територій.

Так, за даними Одеської міської ради, у місті Одесі станом на кінець 2015 року діяло 38 органів самоорганізації населення мікрорайонного та квартального рівнів. З них 24 у мікрорайонах малоповерхової, приватної забудови, деякі з яких є околицями міста, віддаленими від центру Одеси, з низьким рівнем розвитку інфраструктури. За період 2012-2015 рр. в місті Одесі зареєстровано 15 нових органів самоорганізації населення мікрорайонного та квартального рівня [6]. Такі показники аж ніяк не можна вважати прийнятними для мільйонного міста.

Одним із факторів, що суттєво гальмує процес їхнього створення, є недосконалість законодавства у цій сфері. Так, Законом України “Про органи самоорганізації населення” встановлено занадто складну процедуру їх утворення, не вирішено питання щодо власних та делегованих повноважень, взаємовідносин різних видів органів самоорганізації населення, не достатньо врегульовано питання фінансового забезпечення їхньої діяльності. Вирішити ці проблеми покликаний проект Закону про органи самоорганізації населення № 2466, підготовлений Всеукраїнською Асоціацією сприяння самоорганізації населення та поданий на розгляд Верховної Ради України. Автори законопроекту пропонують, зокрема, закріпити неприбутковий статус цих органів, значно спростити процедуру їх створення, скоротити строки легалізації, запровадити договірну форму делегування місцевою радою окремих повноважень, майна та фінансів, надати

органам самоорганізації населення права на господарську діяльність тощо [7]. Запровадження цих змін, на нашу думку, дійсно сприятиме посиленню ролі органів самоорганізації населення у місцевому самоврядуванні України.

Ще одним фактором, який негативно впливає на процеси створення та функціонування органів самоорганізації населення, є недооцінка громадянами потенціалу цих органів та, відповідно, неготовність до участі в їхній діяльності. Так, згідно даних опитування, проведеного Соціологічною групою Рейтинг у 22 обласних центрах України (за винятком Донецька, Луганська і Сімферополя) в березні 2015 р., в середньому більше 80% жителів обласних центрів не беруть участі у заходах, що проводяться органами самоорганізації населення [8]. Очевидною залишається недостатня поінформованість членів територіальних громад про можливості цих органів, обсяг їхніх повноважень у вирішенні окремих питань місцевого значення. Тому, попри наявний досвід створення та функціонування органів самоорганізації населення, питання популяризації їхньої роботи залишається не менш актуальним, ніж десятиліття тому. Це завдання покладається як на самі органи самоорганізації населення, так і на органи місцевого самоврядування, які повинні бути найбільшою мірою зацікавлені у посиленні участі цих органів у вирішенні справ місцевого значення та зміцненні їх позицій в якості повноправного партнера.

Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” серед форм, що забезпечують безпосередню участь членів територіальної громади у місцевому самоврядуванні, передбачає й місцеві ініціативи - право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування [9].

Місцеві ініціативи є механізмом забезпечення участі жителів села, селища, міста у вирішенні питань місцевого розвитку, потенційна дієвість якого залежить, принаймні, від двох чинників: наявності у членів територіальної громади правових засобів його використовувати та їхньої готовності до цього. І якщо другий фактор безпосередньо пов'язаний, в першу чергу, зі зрілістю самого громадянського суспільства та його здатністю до самоорганізації, то ефективність нормативно-правового регулювання повинна стати результатом спільних зусиль держави та органів місцевого самоврядування. Саме такий підхід продемонстрував законодавець, означивши в Законі “Про місцеве самоврядування в Україні” можливість й загальні умови внесення місцевих ініціатив, одночасно віднівши процедурні аспекти реалізації цього права мешканців населених пунктів до питань, що визначається або безпосередньо представницькими органами самоврядування, або статутом територіальної громади. Однак практика місцевого самоврядування в Україні, на наш погляд, в черговий раз висвітлила одну із головних проблем вітчизняної системи публічного управління: неготовність інститутів громадянського суспільства на місцевому рівні лобювати інтереси територіальної громади та здійснювати громадський контроль за нормотворчістю органів місцевого самоврядування.

Як показує аналіз, порядок реалізації членами територіальної громади права на місцеву ініціативу сьогодні найчастіше регулюється Статутом територіальної громади, або ж, в окремих випадках, Положенням про місцеві ініціативи, ухваленим відповідною місцевою радою. Проте, за даними Асоціації сприяння самоорганізації

населення, станом на червень 2015 р. статuti були ухвалені та зареєстровані менше, ніж у 20 % територіальних громад [10]. Вочевидь, така ситуація пов'язана з тим, що норма ст. 19 Закону “Про місцеве самоврядування в Україні”, згідно з якою “орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста” має виключно рекомендаційний характер. Отже, мешканці більшості населених пунктів фактично позбавлені можливості використовувати цей механізм впливу на процес прийняття та реалізації рішень на місцевому рівні. Крім того, навіть наявність відповідних процедурних норм в актах місцевого самоврядування далеко не завжди гарантує реальну можливість членів територіальних громад ефективно просувати та реалізовувати місцеві ініціативи. Дослідження Українського незалежного центру політичних досліджень показує, що обмеження можливостей для цього найчастіше пов'язані зі складністю процедури ініціювання та подання місцевої ініціативи на розгляд ради, значними кількісними бар'єри щодо створення ініціативної групи та збору підписів, обмеженням термінів збору підписів членів територіальної громади, відсутністю чітких термінів внесення місцевої ініціативи на розгляд ради тощо [11].

Недоліки локального нормативно-правового регулювання місцевих ініціатив можна прослідкувати на прикладі м. Одеси. Незважаючи на те, що активною громадськістю міста неодноразово ініціювалося питання щодо прийняття окремого Положення про місцеві ініціативи, воно так і не було прийняте, а відповідні процедурні питання унормуються сьогодні ст. 22 Статуту територіальної громади м. Одеси. Згідно цього документа, право внесення місцевої ініціативи на розгляд ради надається безпосередньо ініціативній групі членів територіальної громади в кількості не менше 10 осіб. Особливістю процедури є вимога подання повідомлення про створенні ініціативної групи разом з документами місцевої ініціативи, до яких відносяться документально підтверджений список членів ініціативної групи, проект рішення, підготовлений у порядку місцевої ініціативи та пояснювальна записка до проекту рішення [12]. Статут передбачає можливість відмови у реєстрації місцевої ініціативи з мотивів невідповідності документів встановленим вимогам, однак ініціативній групі надається можливість протягом 5 днів повторно їх направити, врахувавши зауваження посадової особи місцевої ради. Процедура попереднього повідомлення про створення ініціативної групи, встановлення її кількісного складу (навіть відносно невисокого) та бар'єр у 5 тисяч голосів, які необхідно зібрати для підтримки місцевої ініціативи, створюють додаткові складнощі у її внесенні на розгляд ради. Однак чи не найбільше зауважень викликає відсутність встановлених строків розгляду місцевої ініціативи на засіданні ради після проходження зазначених процедур та реєстрації її секретарем міської ради. Крім того, потребує вдосконалення й механізм інформування членів територіальної громади про результати розгляду місцевої ініціативи. Враховуючи, що місцеві ініціативи є важливим механізмом розвитку локальної демократії, в друкованих засобах масової інформації та інших інформаційних ресурсах місцевої ради необхідно оприлюднювати повідомлення про всі стадії їхнього проходження, а також про причини, які унеможливили реалізацію тієї чи іншої ініціативи. Це сприятиме не тільки широкому обговорення ініційованих питань, а й включенню дедалі більшої кількості членів

територіальній громад до активної громадської діяльності та підвищенню рівня довіри громадян до органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, не слід відкидати і можливість унормування окремих, найбільш важливих, аспектів реалізації права місцевої ініціативи на рівні законодавства. На розгляд Верховної Ради України в різні роки вносилися декілька законопроектів, метою яких визначалося саме створення дієвих механізмів участі членів територіальних громад у здійсненні місцевого самоврядування та додаткових гарантій реалізації їхніх прав. Останній з таких документів, проект Закону “Про місцеві ініціативи” № 2296а від 06.07.2015 р. знаходиться на розгляді у Комітеті з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування. Спроба ініціаторів законопроекту ліквідувати наявні у вітчизняному законодавстві прогалини, що не дозволяють розвивати інститут місцевих ініціатив є, безумовно, позитивною. Водночас, не можна не погодитися з позицією фахівців Головного науково-експертного управління Верховної Ради, які, зокрема, зазначають, що “положення законопроекту, по суті, стосуються питань здійснення місцевого самоврядування, що мають бути врегульовані в Законі “Про місцеве самоврядування в Україні” [13]. Саме в цьому, базовому для розвитку місцевого самоврядування Законі, доцільно було би, на наш погляд, передбачити загальні умови локального нормативно-правового регулювання місцевих ініціатив. Внесення таких змін до вже існуючого Закону без прийняття нового, з одного боку, не суперечитиме принципу правової та організаційної самостійності місцевого самоврядування, а з іншого - сприятиме посиленню гарантій реалізації членами територіальних громад права на участь у місцевому самоврядуванні.

Не можна залишити поза увагою й проблему законодавчого унормування такого важливого інституту безпосередньої демократії, як місцевий референдум. Відсутність протягом декількох років законодавчих підстав для проведення місцевих референдумів та необхідність усунення цієї прогалини у вітчизняному законодавстві неодноразово обговорювалися і в політичному, і в науковому середовищі. Попри це та декларовану представниками різних політичних сил готовність до вирішення цієї проблеми, її розгляд знову відкладено на невизначений термін. Однак, враховуючи традиційну прихильність українців до прямих форм демократії, саме місцевий референдум може стати механізмом, який дозволить об'єднати місцеву спільноту на всіх етапах політико-управлінського процесу - від постановки проблеми та визначення шляхів її вирішення, до контролю за результатами прийнятих рішень. Саме тому, для ефективного використання потенціалу цієї форми волевиявлення членів територіальної громади, відповідний закон має чітко визначити предмет референдуму з обов'язковим наданням територіальним громадам права припинення повноважень виборних посадових осіб та органів місцевого самоврядування на відповідній території та спростити умови проведення референдуму з цього питання; вдосконалити процедуру ініціювання та порядку імплементації рішень референдуму; встановити зрозумілі та прості правила підготовки, організації, проведення та встановлення його результатів.

У новому законі про місцевий референдум необхідно також передбачити норми, які б унеможливили його використання в якості маніпулятивного інструменту для реалізації та легітимації інтересів окремих соціаль-

них груп під прикриттям “права більшості”. І головне, слід пам'ятати, що в плебісцитарній демократії процес подекуди є важливішим, ніж результат голосування як такий. В цьому контексті показовими є два основні аспекти: забезпечення прозорості референдного процесу та формування уявлення про референдум як про дієвий запобіжник проти недемократичних процесів та неадекватних рішень владних установ.

Підводячи підсумки, варто наголосити, що децентралізація використовується не лише як ефективний метод економічного і соціального управління в системі організації публічної влади, але й як спосіб забезпечення участі у процесі прийняття політико-управлінських рішень територіальної громади, яка визнається в українському законодавстві первинною основою місцевого самоврядування. Така точка зору співпадає з сучасними європейськими вимогами щодо децентралізованої держави. Так, Т. Вюртенбергер, один із експертів Українсько-Європейського консультативного центру, з цього приводу зазначає наступне: “Децентралізована держава має спиратися на громадянське суспільство - Civil Society - або, принаймні, сприяти формуванню такого громадянського суспільства. Надання права місцевого або регіонального самоврядування може виявитися безплідним, якщо громадяни не виявляють готовності до переймання на себе політичної відповідальності на місцевому або регіональному рівні” [14, с.27]. В Україні на протязі багатьох років існував такий тип політичного режиму, який практично виключав можливість участі громадян у процесі прийняття важливих для суспільства рішень, що, в свою чергу, не сприяло підвищенню рівня громадянської участі та формуванню структур громадянського суспільства. В цих умовах зусилля по реформуванню системи державного управління у напрямку її децентралізації можуть виявитися малоефективними, якщо паралельно з інституціональними змінами та законодавчим унормуванням не будуть відбуватися відповідні зміни у громадянському суспільстві. Цілком очевидно, що і тут повинен діяти принцип оптимальної підтримки: враховуючи масштабність суспільних перетворень в Україні, необхідність прискорення цих процесів, зумовлену внутрішніми та зовнішніми чинниками, на державу покладається обов'язок сприяти розвитку громадянського сектору та розширенню можливої діяльності різного роду громадських асоціацій.

### Література

1. Була С.П. Теоретико-методологічний аналіз локальної демократії як умови та інструменту становлення консолідованої демократії в перехідних суспільствах (на прикладі України) [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / С. П. Була ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2012. - 19 с.
2. Панченко Т.В. Принцип субсидіарності у взаємовідносинах “влада - громадянське суспільство - місцеве самоврядування” / Т.В. Панченко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова - 2011. - Вип. 5. - С. 62-67.
3. Участь громадян у здійсненні місцевого самоврядування: Навчальний посібник / За ред. В.В. Кравченка. - К.: Атіка, 2004. - 264 с.
4. Дробот І. Роль самоорганізації населення в гарантуванні місцевого самоврядування // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. / Редкол.: С.М. Сербогін (голов. ред.) та ін. - Д.: ДРІДУ НАДУ, 2006. - №3 (25). - С.228-240.

5. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. №2625-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - №48. - Ст.254.

6. Про затвердження міської цільової Програми розвитку органів самоорганізації населення в м. Одесі на 2016-2019 роки: Рішення Одеської міської ради №22-VII від 16.12.2015р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/78744/>

7. Проект Закону про органи самоорганізації населення № 2466 від 24.03.2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=54538](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54538)

8. Дослідження українських міст (лютий-березень 2015 р.) [Електронний ресурс] / Соціологічна група Рейтинг: Міжнародний Республіканський Інститут, 2015. - Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B8o3ehTrqJrNTGRJJSjRoeEQtRUU/view?pli=1>

9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР (зі змін.) // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - №24. - Ст.170.

10. Статути територіальних громад як інструменти забезпечення дієздатності цих громад: Аналітична записка [Електронний ресурс] / Асоціація сприяння самоорганізації населення. - Режим доступу: [http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-](http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti-.pdf)

[teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti-.pdf](http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti-.pdf)

11. Правове регулювання місцевих ініціатив [Електронний ресурс] / Український незалежний центр політичних досліджень. - Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/pochatok-reformi-mistcevoii-demokratiii>

12. Статут територіальної громади міста Одеси: затверджений рішенням Одеської міської ради №1240-VI від 25.08.2011р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/36244/>

13. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України "Про місцеві ініціативи" (реєстр. № 2296а від 06.07.2015 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?id=&pf3511=55906](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55906)

14. Вюртенбергер Т. Децентралізована держава: історія та перспективи. Точка зору експертів Українсько-Європейського консультативного центру / Т. Вюртенбергер // Економіка, фінанси, право. - 2001. - №4. - С.25-28

**Мошак О.В.,**  
кандидат політичних наук, доцент кафедри  
державно-правових дисциплін ОДУВС  
Надійшла до редакції: 16.03.2016

УДК 346.232.+340.12 (477)

## ПРИНЦИПИ, ФУНКЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАРОДУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Стаття присвячена розгляду та аналізу принципів, функцій та можливостей самоорганізації народу, а також визначення їх впливу на формування громадянського суспільства. Виділено 3 рівні самоорганізації, зокрема: індивідуальну, колективну або групову і самоорганізацію народу загалом. З'ясовано, що самоорганізація народу веде до солідарності - максимальної взаємної підтримки один одного. Визначено, що самоорганізація народу має бути побудована на принципах дотримання прав і свобод, честі та гідності кожного громадянина, забезпечувати якісне зростання економічного доброту населення за рахунок якого вміло формувати громадянське суспільство.*

**Ключові слова:** принципи самоорганізації, функції самоорганізації, громадянське суспільство, рівні самоорганізації, самоорганізація народу, демократія.

*Статья посвящена рассмотрению и анализу принципов, функций и возможностей самоорганизации народа, а также определение их влияния на формирование гражданского общества. Выделено 3 уровня самоорганизации, в частности: индивидуальную, коллективную или групповую и самоорганизации народа в целом. Выяснено, что самоорганизация народа ведет к солидарности - максимальной взаимной поддержки друг друга. Определено, что самоорганизация народа должна быть построена на принципах соблюдения прав и свобод, чести и достоинства каждого гражданина, обеспечивать качественный рост экономического благосостояния населения за счет которого умело формировать гражданское общество.*

**Ключевые слова:** принципы самоорганизации,

*функции самоорганизации, гражданское общество, уровне самоорганизации, самоорганизация народа, демократия.*

*The article deals with the analysis of the principles, functions and possibilities of self-organization of the people, and determines their influence on the formation of civil society. The author highlights 3 levels of self-organization, including: individual, group and self-organization of people in general. Analyzing and exploring different concepts that are related to the issues of self-organization, the researcher determines that the bodies of self-organization of people belong to the second level of self-organization, namely to the group self-organization. Thus, group self-organization serves like blood vessels of self-organization of the people. A set of group self-organization models self-organization of the people in general. It was found that self-organization of people leads to solidarity - that is the maximum mutual support of each other. In the process of certain contradictory authoritative decisions self-organization of the people turns into a broad social movement that leads to a high level of mobilization of Ukrainian society. It is also proposed to create a consulting center for citizens on education, scientific and personal self-development issues. The formation of civil society depends on a certain level of citizens education. Thus, the higher the individual, group and self-organization of the people, the faster the formation and development of civil society takes place. Also in the process of formation of civil society people must constantly improve their personal behavior taking into account the past of the country, they must always act in accordance with current legislation*